

Sekularizácia je nielen ohrozením ale aj znakom nádeje

Marián Mráz

Sekularizácia je často používaný pojem, dejinný proces i dosť málo prebádaný fenomén. V tejto práci sa chceme pokúsiť o komplexnejší pohľad a prispieť tak k hlbšiemu poznaniu obsahu, zmyslu i významu tohto aktuálneho procesu. *Metodologicky* vychádzame z etymologickej a hermeneutickej analýzy východiskových pojmov *saeculum*, *saecularis* a z nich odvodených ekvivalentov – *sekularizácia*, *sekularizmus*.

Etymológia sa pokúša objasniť pôvod nejakého pojmu, hermeneutika je skôr umením pojem vysvetliť a správne a pravdivo ho interpretovať. Hermeneutika poskytuje súbor pravidiel a prostriedkov na výklad obsahovej a literárnej stránky nejakého textu alebo výrazu, preto by sme ju mohli označiť aj ako snahu o hľadanie a porozumenie pravde.

Hermeneutická metóda sa stáva nevyhnutnou v dobe, ktorú nazývame postmoderná, keď je treba nanovo vysvetľovať nielen nové, ale aj staré, dokonca aj veľmi starobylé pojmy, ktoré sme si zvykli akosi automaticky používať. Súvisí to s prebiehajúcimi premenami základných modelov sociálneho života, s presadzovaním individualizmu a relativizáciou pravdy. To vedie k radikálnej zmene obsahu takých pojmov ako napr. človek, osoba, ľudskosť, život, autorita a pod.

Všimnime si niektoré dejinné skutočnosti, súvisiace priamo či nepriamo s našou problematikou a pokúsme sa načrtnúť nové možnosti riešenia. Len takýto prístup dovoľuje hlbšie pochopenie pravdy a umožňuje viesť zmysluplný dialóg a diskurz.

Termín *sekularizácia* je odvodený z latinského slova *saeculum* ktoré má viacero významov: *ľudský vek*, *pokolenie*, *generácia* ale aj *vek*, *veky*, *čas*, *storočie*, *časnosť*, *pozemskosť*, *svetskosť* (Pražák, Novotný 1948, s. 1168). Zodpovedajúci grécky termín *aión* vyjadruje okrem časovosti a svetskosti aj *večnosť* alebo *život* ako taký (Prach 1942, s. 23).

Vzhľadom na rozdielne vysvetlenia v rozličných výkladových slovníkoch prijmime ako východisko našej reflexie doxologické *in saecula saeculorum* – *na veky vekov*, grécky *kai aeí*, *kai eís tús aiónas tón aiónon*. Ten istý význam pripisuje Talmud tajomnej vsuvke zvanej *sela* vyskytujúcej sa sporadicky v biblických textoch a najmä na konci žalmov (Runes 1992, s. 152).

Saeculum vyjadruje hranicu, predel medzi časom a večnosťou, medzi *sacrum* a *profanum*, predstavuje teda pokus človeka vysloviť seba samého ako *homo viator* – toho, ktorý je na ceste, ktorý hľadá.

Sekularizácia je pojem, ktorý vzbudzuje u jedných entuziazmus, u druhých strach. Niektorí v nej vidia konečné prekonanie mýtov a očis-

tenie náboženstva od zbytkov mágie a povier, zatiaľ čo iní ju považujú za katastrofu a smrť náboženstva.

V podmienkach postindustriálnej spoločnosti a spôsobu myslenia sa zdá užitočnejšie najprv povedať, čím sekularizácia nie je. To umožní lepšie pochopiť danú problematiku v súvislosti s rozvojom antropológie a iných humanistických vied, poznatky ktorých dovoľujú viaceré nové prístupy a interpretácie.

Sekularizácia nepredstavuje zánik potreby náboženstva. Hoci sa dnes veľa hovorí o sekularizácii ako všeobecnom jave, môžeme súčasne pozorovať aj neobvyklý záujem o náboženskú problematiku. Osvietené odmietnutie viery a neskoršie spochybňovanie každého transcendentného rozmeru ľudského bytia – podľa Mircea Eliadeho – vedie k oslabeniu schopnosti etického i estetického vnímania sveta, hodnôt i vzťahov a tým aj k strate zmyslu a osamelosti (Sosnowska 1995, s. 43). Ľudia sa hádam nikdy nezaujímali a nediskutovali toľko o náboženských otázkach, ako práve dnes. O tom nás môže presvedčiť už letmý pohľad do výkladov predajní kníh alebo do televíznych programov. Enormný záujem o záležitosti vymykajúce sa skúsenosti všedného dňa, teda o tzv. paranormálne javy, psychotroniku, okultizmus, život vo vesmíre i o posmrtný život nesmieme chápať iba negatívne podľa odpovedí, ktoré núkajú, ale pozitívne ako záujem, dožadujúci sa správnej odpovede od tých, ktorí by ju mohli a mali poskytnúť. Naša absencia alebo iba okrajová prítomnosť v tejto diskusii, naše často apriórne postoje, nie vždy vhodné moralizovanie a nepripravenosť na dialóg môžu byť jednou z príčin, prečo je toto hľadanie často také plytké a deformované. Nie sme to práve my, kresťania, ktorí máme byť pripravení „zdôvodniť našu nádej“ každej generácii a kultúre (porov. 1Pt 3, 15)?

Sekularizácia neznamená zánik Cirkvi. V dôsledku rozšírenej ľahostajnosti a povrchnosti náboženského života dochádza k poklesu vonkajšieho tlaku na Cirkev a tým sa paradoxne vnútri Cirkvi rozširuje priestor pre slobodu a diskusiu, čo bolo predtým nemožné vzhľadom na nemennosť a defenzívne postoje. Až dnes je možná otvorená diskusia o základných problémoch človeka ako ich nastolil novovek. To však vedie k pluralizmu názorov a polarizovaniu stanovísk, ktoré sa napr. v teológii len veľmi ťažko dajú integrovať a harmonizovať.

K podstate kresťanstva a Cirkvi patrí, že je miestom zápasu medzi pravdou a lžou. Prameňom pravdy je Božie slovo a viera Cirkvi. Dnes ľahko zistiteľná „kríza viery“ však nie je „skazou viery“ alebo jej stratou.

Sekularizácia je dôsledkom sporu medzi rozličnými skúsenosťami prežívania viery. Uvedomovanie si *sacrum* nás bude vždy sprevádzať, avšak podstata problému sa v nás vynára ako otázka: čo je a čo nie je zreteľným výrazom prítomnosti Boha uprostred nás? Kde má *sacrum* svoje miesto a hranice?

– 102 – V kritickej situácii prestávajú byť samozrejme doterajšie štruktúry a formy a dochádza k hľadaniu a objavovaniu toho, čo je nové a čo pri-náša nádej. Kríza viery a kríza Cirkvi môže viesť k jej obnove a prehľ-

beniu. Takéto kritické obdobia nie sú v dejinách Cirkvi zriedkavé a stávajú sa významným procesom premeny, ktorú vo viere prijímame ako „kairos“, čas milosti. V sekularizovanej spoločnosti si Cirkev sama bez závislosti na štátnych alebo politických inštitúciách hľadá a vytvára primerané miesto, aby ostala znakom Božieho pôsobenia v dejinách a aby ešte účinnejšie predstavovala duchovnú silu a „kvas“ pri premene sveta na spoločenstvo spravodlivosti a spásy.

Sekularizáciu by sme nemali stotožňovať so stratou viery. Podmetom viery je slobodný človek. Viera predstavuje osobný vzťah, súhlas, – *pistis* – πιστις – príľnutie k Bohu. Sekularizácia je predovšetkým spoločenským procesom, ktorý sa bezprostredne netýka osoby, pretože – a to je tiež paradox – rešpektuje a rozširuje priestor pre slobodné rozhodovanie. Je to veľká dejinná výzva prijať vlastnú slobodu i slobodu druhých a vedieť ju integrovať do každodenného i náboženského života.

Sekularizačný proces prebieha najmä v oblasti kultúry, inštitúcií a spoločenských organizácií, v ktorých jednotliví veriaci i cirkevné spoločenstvá už nemajú samozrejme alebo dokonca autoritatívne postavenie, ale majú a môžu v nich pôsobiť ako kvas v zmysle „novej evanjelizácie“. To isté platí aj o aktivizácii kresťanov v politike a ekonomike, ako nám to naliehavo pripomína už Druhý vatikánsky koncil a viaceré dokumenty Učiteľského úradu.

Sekularizácia neprináša zánik náboženských úkonov a zvykov. Niektoré z nich, napr. krst, birmovanie či sviatosť manželstva sa v prechodnom období industriálnej spoločnosti stali viac než formálnymi a predstavujú iba vonkajší zvykový znak. Sekularizácia nie je teda príčinou náboženskej povrchnosti, iba ju viac zviditeľňuje. Hlbšie prežívanie sviatostí je úlohou katechézy a svedectva spoločenstva veriacich. Zlyhvanie hierarchie i jednotlivcov v tejto oblasti pôsobuje, že sa vysluhovanie a prijímanie sviatostí často stáva zvykovou a čisto vonkajšou spoločenskou udalosťou, súčasťou akéhosi „náboženského folklóru“ a povrchnej tradície. Sekularizovaná spoločnosť sama síce neposkytuje aktívnu podporu Cirkvi, ale ani nevytvára neprekonateľné prekážky jej rozvoju a dostupnosti cirkevných inštitúcií a ich praktizovaniu v živote.

Sekularizáciu nesmieme zamieňať za protináboženské tendencie. Sekularizácia ako kultúrno-dejinný proces je v postoji voči náboženstvu neutrálna. Prebieha predovšetkým v rovine spoločenských štruktúr, aktualizuje potrebu a kompetencie spoločenských ustanovizní a inštitúcií, nemá ideologické, ale pragmatické zdôvodnenie. Naproti tomu ateizmus, bezbožníctvo je zreteľne protináboženská ideológia, jednoznačne smerujúca k zničeniu všetkých foriem a prejavov náboženstva v osobnej i spoločenskej rovine.

Od sekularizácie musíme odlíšiť *sekularizmus* – ideologicky motivovaný proces, v ktorom sa určité inštitúcie usilujú otvoreným alebo

na jednej strane vyvíjania činnosti, ktorej cieľom je oslabiť, ohroziť obsah viery, oslabiť náboženské zväzky a nakoniec odstrániť náboženský život z vedomia jednotlivcov i zo spoločnosti; na druhej strane (vo svojej extrémnej podobe) – odmietanie každej vzhľadom na svet transcendentnej skutočnosti ako škodlivej pre človeka a pre rozvoj ľudstva (sekularizmus ako ateistická ideológia).

Sekularizmus bol kedysi spojený najmä so svetskými ideologickými hnutiami (individualizmus, liberalizmus, komunizmus), ktoré chceli dospieť k sociálnym reformám, ale nebrali pritom do úvahy náboženský faktor a potláčali náboženskú slobodu občanov. V súčasnosti sa sekularizmus spája skôr s určitým typom vedecko-technickej mentality a racionalistického spôsobu myslenia, ktoré propaguje obraz sveta bez Boha a popiera transcendentnú hodnotu samotného človečenstva (porov. Piwowarski 1966, s. 133 – 136).

Podľa *Slovníka katolíckej sociálnej náuky* by sme mali rozlišovať medzi *sekularizáciou* a *sekularizmom*, pretože ide o dve úplne odlišné skutočnosti. Podľa katolíckeho sociálneho učenia: „Termín ‚sekularizácia‘ nemá dostatočne spresnený význam (príbuzné termíny: *laicizácia*, *emancipácia*, *dechristianizácia*). Vo všeobecnosti ide o spoločensko-kultúrny proces, odohrávajúci sa v novoveku i v súčasnosti, v jeho dôsledku sa rôzne oblasti spoločenského života (politika, hospodársky život, veda, filozofia, kultúra, osveta, výchova) postupne vymaňujú spod kontroly náboženských organizácií, stávajú sa nezávislé od náboženských a cirkevných ustanovizní; alebo je to politicko-právny proces, zakladajúci sa na odluke Cirkvi od štátu a verejných ustanovizní.“

Sekularizmus a s ním spojená ľahostajnosť predstavujú hlavné nebezpečenstvo pre každé náboženstvo a pre hodnoty, ktoré kultivuje. Spolu s ateistickým sekularizmom sa bežne v rôznej podobe propaguje konzumná civilizácia, hedonizmus, povýšený na úroveň najdôležitejšieho dobra, ako aj túžba po moci a vláde a mnohoraká diskriminácia.

Čo je teda sekularizácia? „Je to spoločenský proces, v ktorom globálna spoločnosť uskutočňuje reorganizáciu svojich štruktúr a určuje im špecializované miesto. Každá z týchto štruktúr má pri tom svoju autonómiu a kompetencie. Náboženské inštitúcie sa zbavujú pozícií pri plnení politických, hospodárskych a kultúrnych cieľov a ponechávajú si svoju špecifickú rolu pozitívneho činiteľa pri duchovnej a mravnej formácii danej spoločnosti“.

Popredný sociológ náboženstva Peter Berger takto charakterizuje sekularizáciu: „Je to proces, v ktorom sa sektory spoločnosti a kultúra zbavujú dominancie náboženských inštitúcií a symbolov. V novodobých dejinách Západu sa sekularizácia skutočne prejavuje v ústupe kresťanských cirkví z terénov, ktoré dovtedy mali pod úplnou kontrolou. Zreteľne to vidno v odluke Cirkvi od štátu, v snahách o čiastočné či úplné vyvlastnenie cirkevného majetku; v emancipácii školstva spod

cirkevnej právomoci. Čo sa týka kultúry a symbolov, musíme mať na zreteli fakt, že sekularizácia je čímisi viac než iba spoločensko-kultúrny proces. Zasahuje kultúru, umenie a tvorivosť ako celok a jej vplyv v tejto oblasti môžeme sledovať napríklad ako ústup až absenciu náboženských obsahov v umení, filozofii a literatúre, čo sa najviditeľnejšie prejavuje autonómnym rozvojom vied a úplne svetskou víziou sveta. Tento proces má aj svoju subjektívnu stránku. Tak ako jestvuje sekularizácia spoločnosti a kultúry, tak jestvuje aj sekularizácia vedomia. Je zrejmé, že súčasný Západ vychoval veľmi početné množstvo jednotlivcov, ktorí pozerajú na svet i na svoj vlastný život tak, že pri tom neberú do úvahy náboženské aspekty a interpretáciu“ (porov. Radvan 1984, s. 414).

Podobne sekularizáciu vysvetľuje aj *Lexikón filozofie* (Bratislava 1993), podľa ktorého „sekularizácia“ označuje proces zosvetštenia pôvodne posvätných alebo cirkevných záležitostí. V priebehu tohto procesu sa odbúravajú hranice, ktoré oddeľujú posvätné od svetského – profánneho. Hnutie sekularizácie vyúsťuje nakoniec do toho, že z človeka, zameraného na tento pozemský svet, robí pána svojich osudov a v konečnom dôsledku popiera všetko nadprirodzené (s. 297).

Rahnerov *Teologický slovník* (Praha 1996) uvádza nasledovné: „ako teologický pojem sa musí presne rozlišovať od historicko-právnickej sekularizácie ako zabavenia cirkevného majetku štátom. Sekularizácia neznamená ani zosvetštenie náboženských hodnôt alebo ich vypudenie z verejnosti, ale uznanie – na základe viery – samostatnosti a účelnosti vlastného sveta. Teologicky zdôvodnená sekularizácia sa obracia proti náboženskému prisvojeniu si profánnych dejín; službu kresťana spoločnosti a jeho prínos k výstavbe ľudskejšieho sveta ráta medzi jeho najvlastnejšie povinnosti“ (s. 299).

V spoločenských vedách má termín „sekularizácia“ opisný, neutrálny význam, nevyjadruje negatívny postoj k odohrávajúcim sa zmenám, ktorých sa týka (sekularizácia ako sociálny fakt). Termín „sekularizácia“ tu vystupuje v rôznych významoch:

a) Sekularizácia ako úpadok alebo zánik náboženstva – znamená to, že náboženské a cirkevné ustanovizne, dogmy viery a náboženské hodnoty strácajú vplyv, ktorý mali na spoločnosť. Záverečnou etapou tohto procesu je úplne nenáboženská spoločnosť.

b) Sekularizácia ako prispôbenie sa svetu. Týka sa to náboženskej skupiny, ktorá vzniká na špecificky náboženskom základe, na základe nie „zo sveta“, ale ktorá sa s postupom času prestáva líšiť od „sveta“.

c) Sekularizácia ako desakralizácia sveta: zanechanie jeho nábožensko-magického chápania a prechod k logicko-kausálnemu vysvetľovaniu vzťahov medzi objektívnymi javmi.

d) Sekularizácia ako oddelenie spoločnosti od náboženstva, ktoré sa vtedy ohraničuje do sféry vnútorného a súkromného života človeka.

e) Sekularizácia ako prenikanie náboženského obsahu do svetského

života, keď sa náboženské vzory myslenia oddeľujú od svojho kontextu a stávajú sa zložkou univerzálnej kultúry. Ako príklad možno uviesť spojenie protestantskej etiky s „duchom kapitalizmu“. Nie je to však sakralizácia *profanum*, ale zosvetštenie toho, čo je náboženské (L. Skinner, G. Kehrer).

Sekularizácia ako spoločensko-kultúrny proces prebieha tak v rovine spoločenských ustanovizní a organizácií, ako aj v rovine ľudského vedomia.

V sociálnom učení Cirkvi sa sekularizácia spája so správne chápanou autonómiou človeka v časných záležitostiach, zaručujúcou, že stvorené veci a ľudské spoločnosti sa budú riadiť podľa vlastných zákonov a hodnôt, ktoré má človek postupne poznávať, uplatňovať a usporadúvať (GS, 36). Správnou a oprávnenou snahou, ktorá nie je viere a náboženstvu cudzia, je snaha odhaliť v stvorení, v každej veci a v celom vesmíre zákony, ktorými sa riadi s určitou vlastnou autonómiou, v presvedčení, že tieto zákony ustanovil Stvoriteľ (porov. EN, 55). Takúto autonómiu má kultúra a najmä veda (porov. GS, 59).

Z tejto perspektívy sekularizácia označuje správny rozvoj ľudského poznania, racionálneho myslenia (ale nie vedecko-technického racionalizmu hlásaného sekularizmom), techniky a kultúry v rámci ich vlastných sfér pôsobenia, ďalej označuje zaručenie slobody vyznania a konania v súlade s náboženským presvedčením pre všetkých ľudí, oslobodzovanie sa Cirkvi od zväzkov s ideológiami a politickými systémami. Sekularizácia, o ktorej Cirkev hovorí, je z viery plynúcim uznaním autonómie a zmysluplnosti pozemského sveta. Umožňuje Cirkvi sústrediť sa na jej vlastné poslanie – na ohlasovanie evanjelia“.

Sociálne učenie Cirkvi však dôrazne odsudzuje sekularizmus a s ním spojený konzumizmus, ktoré sú negáciou ducha evanjelia. V apoštolskom liste *Evangelii nuntiandi* (1975) nazval pápež Pavol VI. sekularizmus „nešťastnou doktrínou“ a zdôraznil, že predstavuje takú koncepciu sveta, podľa ktorej sa svet vyvinul sám od seba, v ktorej je Boh nepotrebný, zbytočný, a dokonca prekáža (porov. EN, 55). Podľa exhortácie *Reconciliatio et paenitentia* (1984) Jána Pavla II. je sekularizmus „ideovým a mravným hnutím, usilujúcim sa o humanizmus, ktorý úplne odhliada od Boha,... a je zachvátený horúčkou spotreby a pôžitkov“ (RP, 18).

Nemožno poprieť, že dokonca aj v spoločnostiach, ktoré sú vystavené silnému vplyvu sekularizmu, existujú prvky spoločné s kresťanstvom, dokonca evanjeliové prvky, napr. v podobe prežívania prázdnoty a túžby po dobre. Sekularizmus – prinajmenšom nepriamo – nastoľuje otázky týkajúce sa hodnôt, ktoré stoja vyššie ako autonómia jednotlivca a ktoré pre väčšinu členov spoločnosti nie sú k dispozícii. Sekularizmus nie je schopný vyčerpávajúco odpovedať na otázky týkajúce sa hraníc slobody ani zdôvodniť svoje vlastné základné hodnoty. Ním zapríčinené „vákuum zmyslu“ si vyžaduje odpoveď etickej pova-

hy. V tejto súvislosti sa niekedy zosilňuje tragické volanie po evanjelizácii sveta.

Z týchto tvrdení vyplýva, že sekularizáciu by sme mali stotožňovať s pluralizmom spoločenských štruktúr, kultúry a vo sfére osobností, ktoré sú vychovávané a formované v takýchto spoločenských podmienkach. Avšak úplné pochopenie sekularizácie si vyžaduje poznať pôvod, genézu a pramene tohto procesu.

Podľa názoru sociológov sa sekularizácia ako spoločenský proces objavuje súčasne s prijatím a postupným presadzovaním *princípu vedeckej racionálnosti*, opierajúceho sa o pozorovanie príčinnosti a vzájomných súvislostí medzi jednotlivými fenoménmi. Tento racionálny prístup začal vytláčať princíp sakralizujúcej tradície a to v niekoľkých oblastiach:

1. V oblasti vzťahov medzi človekom a prírodou a to od samého počiatku vzniku technickej civilizácie, od čias základných vedeckých objavov až po dnešok. Princíp racionálnosti vstupuje do ľudských dejín vtedy, keď človek prekračuje hranice starých mýtov, spochybňuje tradičné technológie a ekonomické prístupy. Aplikácia tohto princípu vedie k relativizácii všetkých dovtedajších riešení vzťahu medzi človekom a prírodou a len vďaka tejto zásade je možný každý civilizačný pokrok.

2. Princíp racionálnosti vstúpil aj do oblasti organizácie spoločnosti: moc, ktorá sa prenášala a legitimizovala na základe pôvodu alebo posvätného nástupníctva, nahradzujú mocenské štruktúry, legitimizované kompetenciou. Od čias prvých gréckych demokratických pokusov sa tento sekularizačný prúd jednoznačne a stále viac presadzuje, i keď v priebehu dejín môžeme pozorovať rozličné premeny a dočasné návraty k monarchii či k mocenskému presadzovaniu náboženských alebo straníckych štruktúr. V súčasnej epoche technického a ekonomického rozvoja každý takýto pokus o presadzovanie sakralizujúcich ideológií alebo neracionálnych východísk nevyhnutne vedie k objaveniu sa napätí a nepokojov.

3. Uplatňovanie zásady racionálnosti sa udomácnilo aj v oblasti kultúrnej činnosti a viedlo k tomu, že sa veda zbavila vplyvu náboženských, metafyzických či mýtických východísk a predpokladov. V tradičnom sakrálnom spoločenstve náboženstvo predstavovalo východiško a konečné kritérium pre kozmologické i biologické vedy, ba aj pre psychológiu a medicínu. Všetky výskumné iniciatívy museli počítať s náboženskou interpretáciou a autoritatívnym rozhodnutím o ich prijatí či zamietnutí. Preto niet divu, že dokiaľ boli prírodné vedy súčasťou metafyziky, dotiaľ Európa nepoznala väčšie vedecké objavy a bola odkázaná na antické poznatky a predstavy, staré niekoľko storočí či dokonca tisícročia.

4. Prijatie princípu racionálnosti do oblasti vytvárania materiálnych – 107 –
dobier, politiky a kultúry sa prejavilo štruktúrnymi zmenami sakrál-

nej spoločnosti. Takúto spoločnosť zjednocovala predovšetkým viera, chýbali však spoločné jednotiace ciele, preto v takejto spoločnosti jestvovali rozličné lokálne skupiny, spĺňajúce celý rad činností, avšak nestvovali inštitúcie, ktoré by sa špecializovali iba na určitú činnosť. Pod vplyvom racionalizmu dochádza k mnohorakej deľbe práce a špecializáciám nielen v rámci globálnej či lokálnej spoločnosti, ale aj v samotnej rodine, ktorá začína podliehať hlbokým premenám (porov. Radwan 1984, s. 414 – 416).

Sekularizácia je teda logickým dôsledkom nastupujúceho procesu racionalizácie v technicko-civilizačnej, politickej i kultúrnej sfére. Sociológia ako veda sa však nevenuje hodnoteniu javov ktoré skúma. Preto hlbší pohľad na sekularizáciu, na jej pôvod a celkové hodnotenie, musíme hľadať u teológov.

V teologickom zmysle môžeme odlišiť tri pramene sekularizácie:

- prechod od gréckeho k judaistickému (biblickému) spôsobu myslenia,
- prechod od esenciálneho k funkcionálnemu pohľadu na svet,
- prechod od supernaturalizmu k autonomizácii života.

Problém sekularizácie musíme vidieť ako dôsledok stretnutia dvoch rozličných foriem myslenia, teda rozdielnosti chápania vzťahu Boh – svet, ako ju predstavuje grécka a judaistická tradícia.

Podľa gréckeho chápania je celý svet zbožštený, zdivinizovaný. Niet výraznej hranice medzi Bohom a Kozmom. Podobne nepostrehnuteľný je aj prechod medzi prírodou a človekom. Všetko v sebe nesie božský prvok, *pricipium divinum*, celý vesmír má posvätných charakter. Prírodu i spoločenstvo, Kozmos i človeka, riadia tie isté božie zákony. Spoločnosť je iba odrazom božieho poriadku, panujúceho v prírode.

Judaistický spôsob myslenia vychádza zo zásadného rozdielu medzi Bohom, človekom a svetom. Boh je transcendentný a nič okrem neho nemá znaky božskosti. Je Jediný a Svätý v plnom význame tohto slova. Avšak aj človek má výnimočné postavenie uprostred ostatných stvorení. Všetko stvorenie bolo zverené jeho moci, aby ho poznával a miloval. On sám má byť tvorcom a spolupracovníkom Stvoriteľa na pokračujúcom diele stvorenia. Stvorenie, to nie je niečo vzdialené v neprístupnej minulosti, čo je dané raz navždy. Naopak, my sami sme svedkami a účastníkmi neustále pokračujúceho stvorenia, genézy. Skutočnosť sa neustále tvorí ako niečo nové – *novitas*.

Prijatím pravdy o stvorení sveta sa radikálne prekonáva myšlienka jeho divinizácie a tým sa definitívne prekonáva každé modlárstvo, každý pokus o zbožštenie akéhokoľvek stvorenia. Už nebude možné zbožstvom zvesmieť telesá a javy, zvieratá či ľudí bez rizika odhalenia takéhoto konania ako modloslužobníctva.

Zatiaľ čo v gréckom myslení je svet i človek úplne poddaný vôli bohov, biblický spôsob myslenia chápe svet, zverený človekovi v jeho dejinách, ktoré majú svoj Počiatok – *rešít* – a smerujú k svojmu cieľu, tak

ako rastlina či strom smerujú k svojmu plodu. Prorok – *nábí* – je ten, ktorý porozumel tomu, čo dejiny znamenajú a k čomu smerujú. Každá dejinná udalosť je chápaná ako slobodný čin slobodného Boha a slobodný čin slobodného človeka. Jednotlivé dejinné udalosti ukazujú na zhodu či protirečivosť pri uskutočňovaní zmyslu a cieľa dejín, ktoré spejú k *pléromá – k plnosti čias* (porov. Mk 1, 15). V tomto neustále trvajúcim dynamizme dozrievania k plnosti času sa jednotlivé historické udalosti a javy stávajú znakom, *znameniami časov* (porov. Jn 4, 35; Mt 24, 32), ktorým je treba porozumieť a vedieť ich nielen správne interpretovať, ale aj sa nechať nimi inšpirovať v prijatí nevyhnutne nového v myslení i konaní (porov. Tresmontant 1970, s. 29).

To mal na mysli aj Druhý vatikánsky koncil, keď v úvode svojho najvýznamnejšieho dokumentu *Gaudium et spes* zdôrazňuje, že povinnosťou Cirkvi „je ustavične skúmať znamenia časov a vysvetľovať ich vo svetle evanjelia tak, aby vedela odpovedať spôsobom primeraným každej generácii na večné otázky človeka o zmysle terajšieho i budúceho života a o ich vzájomnom vzťahu. Treba teda poznať a chápať svet v ktorom žijeme“ (porov. GS, 4).

Kresťanstvo kontinuuje biblický pohľad a stáva sa aktívnym činiteľom pri dedivnácii sveta. Deje sa to skrze *ohlasovanie evanjelia*, radostného posolstva o definitívnom prekonaní zla a smrti v Ježišovi Kristovi. Tomuto ohlasovaniu môže výrazne pomôcť aj správne chápaný a uskutočňovaný *proces sekularizácie*, ktorú v tomto zmysle môžeme charakterizovať ako zreteľnejšie rozlišovanie medzi *sacrum* a *profanum*, ako proces odmytologizovania sveta a jeho lepšieho poznania, ovládania a zvelaďovania. Svet je totiž bytostný priestor, stvorený a darovaný človeku, ktorý má „svojou prácou a svojím dôvtipom zvelaďovať... No dnes, najmä pomocou vedy a techniky... si už vie človek zadovážiť svojim vlastným pričinením mnohé dobré, ktoré kedysi očakával predovšetkým od vyšších síl“ (Porov. GS, 33). „Koncil má v úmysle posúdiť v tomto svetle najmä tie hodnoty, ktoré sú dnes v najväčšej vážnosti, a priviesť ich k svojmu Božskému zdroju. lebo tieto hodnoty sú veľmi dobré, nakoľko sú dielom ľudského ducha, ktorý je darom Božím. Lenže skazenosť ľudského srdca ich neraz odvádza od správneho určenia. A preto ich treba očistiť.“ (GS, 11)

Kresťanstvo nadväzuje na hebrejskú tradíciu, a tým aj na odstraňovanie ontokratizmu. Celá príroda i spoločenské javy patria do poriadku stvorenia. Sú dielom Boha, ale nie sú jeho emanáciou; teda sú desakralizované. Ich zbožstvosť je v priamom protiklade voči faktu stvorenia a ducha biblickej viery. Je to nový a špecificky odlišný pohľad na vzťahy medzi prírodou, človekom a Bohom. Jeho presadzovanie sa dialo najmä v európskom priestore pri stretnutí s grécko-rímskou kultúrou. Výsledkom tohto myšlienkového stretu je európska civilizácia s jej revolučnými a desakralizujúcimi prvkami.

Napriek tomu, že bezprostredný vplyv kresťanstva bol do značnej

miery obmedzený, aj napriek tomu, že kresťanstvo nie vždy predstavovalo revolučnú silu, došlo k dynamizácii sekularizačného procesu, najmä vďaka urýchlenej technologizácii. Antický svet sa spolu s príchodom kresťanstva dáva do neustále dynamickejšieho pohybu, ktorý nemožno zastaviť. Je viac než symbolické, že rok narodenia Krista sa stáva aj začiatkom novej éry, novej epochy, ktorá si žiada aj nový letopočet.

Industrializácia postupne oslobodzuje ľudské spoločenstvá nielen od ontologických obmedzení, ale podstatne vplýva aj na ich presvedčenie a svetonázor. Kozmologická vízia sveta, podľa ktorej božstvo prebýva niekde blízko nad oblakmi či v blízkosti slnka a hviezd, definitívne upadá a spolu s ňou aj predstava hieratického rozdelenia spoločnosti, v ktorej sú niektorí bližšie k Bohu než iní. Národy, ktoré sa dostali pod vplyv technokratickej kultúry, reagovali rozlične na novú situáciu. Niekde došlo k vytvoreniu nových pseudonáboženských systémov, absolutizujúcich určitú spoločenskú triedu alebo určitú ideológiu. Ale aj napriek takýmto návratom k mýtickému ontokratizmu je základné smerovanie sekularizačného procesu neodvratné.

Podľa niektorých súčasných teológov máme korene sekularizácie hľadať v samotnej Biblii (Cogarten, Cox). H. Cox sa domnieva, že odmytologizovanie a desakralizácia prírody sa uskutočňuje už pri stvorení; desakralizácia politiky prebieha počas *exodu* – odchodu Vyvoleného božieho ľudu z egyptského otroctva, sekularizácia hodnôt je spojená s uzavretím Zmluvy na Sinaji, najmä s promulgáciou prikázania Dekalógu: „Nebudeš mať iných bohov okrem mňa!“ (Ex 20, 3).

Dnes sa sekularizácia uskutočňuje zvláštnym spôsobom v novodobej spoločnosti, ktorú Cox nazýva *technopolis*. Súčasný mestský kglomerát charakterizuje anonymita a pohyblivosť. Anonymitu by sme nemali vidieť len ako dehumanizujúci znak, lebo ona je aj výrazom afirmácie slobody jednotlivca. Podobne je tomu aj s dynamizmom pohyblivosti, ktorý prijímajú nielen jednotlivci ale aj celé skupiny obyvateľstva ako svoj spôsob života. Spočíva v neustálej zmene či už miesta bydliska, povolania, zamestnania, v túžbe po neustále rýchlejších a dokonalejších dopravných prostriedkoch, ktoré v priebehu pár desaťročí natoľko skrátili vzdialenosti medzi jednotlivými mestami a kontinentmi a uľahčili komunikáciu medzi ľuďmi, že sa dnešný človek stále viac cíti „obyvateľom celej zeme“ a začína za ňu pociťovať globálnu zodpovednosť (porov. Radwan s. 418 – 421).

Tento dynamizmus pohybu a zmeny miesta má svoj biblický pôvod a zodpovedá bytostnej štruktúre človeka, ktorý je bytostou na ceste – „*in via*“. Vyhnaneč z Raja dostáva v Protoevanjeliu príslub, že nájde a dosiahne svoj definitívny cieľ. Človek sa stáva „pútnikom Absolútneho“, ktorého nedokáže uspokojiť nič čiastočné, pomíňajúce a prechodné. Preto musí opustiť každé zdanlivé zabezpečenie, každú zdanlivú istotu, podobne ako Vyvolený národ pri svojej ceste cez púšť musel opustiť

každú oázu v tom okamihu, keď ju začal považovať za konečný cieľ svojho putovania.

Neustále putovanie, dynamizmus premeny miesta, taký typický pre Izrael, prevzali aj prví kresťania, ktorí si boli dobre vedomí nevyhnutnosti „byť na ceste“, pretože každý, kto prijal evanjelium, je poslaný „do celého sveta“, aby ho ohlasoval (porov. Mk 16, 15).

Príkladom im bol sám Ježiš Kristus. Narodil sa za dramatických okolností počas cesty do Betlehema, ako malé dieťa prijíma osud vyhnanco-
cov a putuje do Egypta. Ako dospelý neustále mení miesto svojho pobytu a nemá trvalejšie bydlisko, čo potvrdzuje slovami: „Líšky majú svoje skrýše a nebeské vtáky hniezda, ale Syn človeka nemá kde hlavu skloniť“ (Mt 8, 20).

Význam Krista pre dejiny spočíva nielen v tom, že je dokonalým morálnym vzorom ale v tom, že celé dejiny sa skrže neho stávajú úlohou pre človeka, pretože Vtelenie umožňuje dejinné pochopenie sveta, ktorý nie je iba viacrozmerným časopriestorom, ale je historickým procesom, uskutočňovaným skrze človeka.

Človek súčasnej „technopolis“ je taktiež v neustálom pohybe, takže sa zdá byť skôr „na úteku“ (Picard 1970, s. 36), než pútnikom „in via“. Útek môže byť aj prejavom hľadania, bytostného nepokoja prežívania vlastnej nezaistenosti – *insecuritas humana* – ktorá je súčasne aj priestorom pre nové ohlasovanie evanjelia a jeho prijatie a integráciu do nového, kresťanského životného štýlu. Táto situácia môže byť prejavom krízy celej kultúry a prechodom k novej civilizácii a novej epochy. Sekularizácia akoby čistila pole pre nové objavovanie sily Božieho slova, pre „novú evanjelizáciu“.

Úlohou teológie je sledovať a hľadať tento skrytý zmysel dejín spásy, spoločných dejín Boha a celého ľudstva, v ktorých nepochybne pôsobil neustále prítomný Kristus ako Emmanuel. Preto musíme hľadať v týchto dejinách to, čo je nepochybne kresťanské, čo máme poznať, prijať a rozvíjať.

Z predložených analýz vyplýva niekoľko záverov.

1. Ukazuje sa, že sociologické a teologické chápanie sekularizácie je veľmi blízke. Obidve koncepcie za bezprostrednú príčinu sekularizácie považujú pluralizáciu spoločenských a myšlienkových štruktúr, ku ktorej došlo v dôsledku procesu racionalizácie. Teologické zdôvodnenie však ide ešte ďalej, až k starozákonnému prikázaniu: „Nebudeš mať iných bohov okrem mňa!“

2. Všetky známe príčiny sekularizácie pôsobia súčasne a izolovane, samy osebe nemôžu vysvetliť ani jej pôvod, ani jej priebeh.

3. Sekularizácia je dynamickým procesom, ktorý neustále prebieha, preto sa nedá úplne vystihnúť ani sociologickým opisom, ani teologickými kategóriami.

Literatúra

- [1] ADAMSKI, F.: Socjologia religii. Kraków, WAM 1984.
- [2] DELFOVÁ, A. (Eds): Lexikón filozofie. Bratislava, Obzor 1993. ISBN 80-215-0263-0.
- [3] PICARD, M.: Člověk na útěku. Praha, Vyšehrad 1970.
- [4] PIWOWARSKI, W.: Slovník katolíckej sociálnej náuky. Trnava, Dobrá kniha 1996. ISBN 80-7141-129-9.
- [5] RADWAN, M.: Rodowód sekularyzacji. in Socjologia religii, WAM, Kraków 1984.
- [6] RAHNER, K., VORGRIMLER, H.: Teologický slovník. Praha, Zvon 1996. ISBN 80-7113-212-8.
- [7] RUNES, D. D.: Slovník judaizmu. Bratislava, Danubiapress 1992. ISBN 80-218-0113-1.
- [8] SOSNOWSKA, J.: Publicność i moralność. In ZNAK 479, 4,1995, Kraków. ISSN 0044-488 X.
- [9] TRESMONTANT, C.: Bible a antická tradice člověka. Praha, Vyšehrad, 1970

Doc. MUDr. ThLic. Marián Mráz, PhD. SJ (1945), je vysokoškolský pedagóg. Študoval medicínu na Karlovej univerzite v Prahe (1970). Je spoluzakladateľom asociácie Donum vitae (1990). Prednáša na Trnavskej univerzite pastorálnu teológiu, etiku a problematiku manželstva a rodiny. Špecializuje sa na antropologické východiská etiky, najmä na štúdium xenológie – vedy o odlišnosti.